

**A párkapcsolati összetartást segítő minták elemzése.
A családon belüli munkamegosztás, kommunikáció,
valamint a felek társadalmi kötéseinek a párkapcsolati
kohézióra gyakorolt hatása**

Szél Bernadett

*Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológiai Doktori Iskola,
doktorjelölt*

KSH, Igazgatási és nemzetközi főosztály

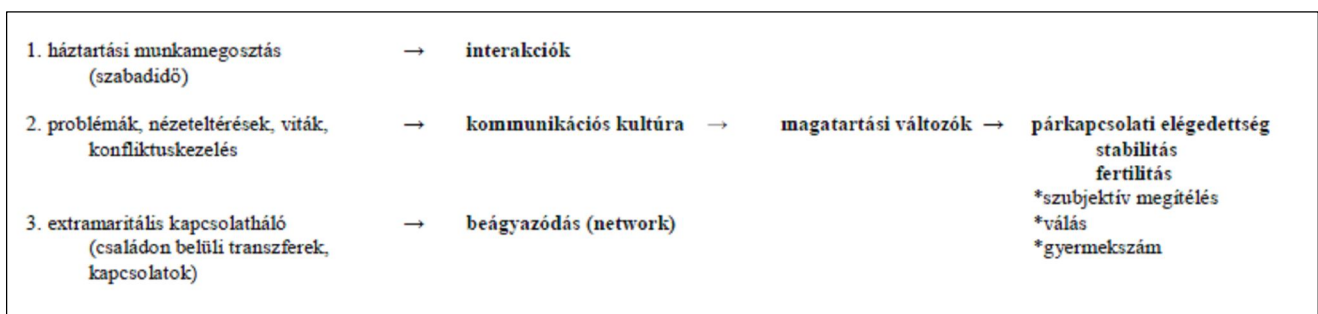
E-mail: bernadett.szel@uni-corvinus.hu

Az összetartó család, vagyis az a társadalmi képződmény, amely mikroszinten stabilizálódva tagjainak jelentős materiális és pszichés támogatást képes nyújtani, egy jól működő társadalom alapvető fontosságú láncszeme. Hazánkban Cseh-Szombathy László kutatásai szerint a 20. század utolsó harmadában kezdődtek meg azok a változások, amelyek a mai napig hatással vannak a heteroszexuális kapcsolatokra. (Cseh-Szombathy, 1985) Láthatóvá vált, hogy a modernizáció során megváltozott életfeltételek egyaránt mentesítik, könnyítik, illetve megterhelik a családok életét. (Somlai, 1986)

Jelen elemzés a modernizációnak a családok belső összetartására, kohéziójára vonatkozó következményeit vizsgálja (1. ábra). Az elemzésben a felek összetartozásának

érzését a háztartáson belüli munkamegosztással, a kommunikációval, illetve a felek extramaritális kapcsolatainak és transzfereinek a jellegzetességeivel ragadom meg. A kohézió felbomlását a válások, illetve a szakítások számával mérjük.

1. ábra: Az elemzés keretei, sémája

A kapcsolati elkötelezettség és mérésének lehetséges területei

Granovetter, Williamson, Lawyer és Yoon, Foa és Tallman, Cook, Markovsky, Skvoretz és Willer, Becker, Durkheim és Cseh-Szombathy László egyaránt a kapcsolati kohéziós rendszer különféle aspektusait és alkotóelemeit tárta fel. Kutatásunkra különösen Granovetternek a társadalmi beágyazottságra, Williamsonnak a tranzakciós költségekre, illetve – kiemelten – Durkheimnek a szolidaritásra vonatkozó tézisei gyakoroltak nagy hatást. Utóbbi szerint az érintkezések és a kommunikáció gyakorisága, illetve a családi szolidaritás és

integráció egyértelmű kapcsolatban áll egymással (Durkheim, 2003). A családi életben kialakuló kapcsolatháló sűrűségét morális vagy dinamikus sűrűségnek nevezte, és azt vallotta, hogy e sűrűség növekedésével nő a család vitalitása. Durkheim a közösségen belül kialakuló szolidaritást is a közös érzelmek és a közös tudat meglétéből eredeztette, és az így bekövetkező jelenséget „tudatok érintkezésének” hívta. Durkheim nyomán szintén a családi szolidaritást befolyásoló tényezőként tartjuk számon a családban végzett munkák megosztásában mutatkozó komplexitást. A funkcionalista szociológusok, mint Parsons, Willmott és Young megállapítása szerint (Young-Willmott, 1973) az iparosodásnak köszönhetően a modern család a párok viszonylagos egyenlőségén és a komplementaritáson alapszik, ezzel pedig a nemi szerepek szegregáltsága erőteljesen csökkent. Feminista vélemények szerint ezzel szemben a nők gyermekszülésre képessé tevő biológiai determinációja a férfiak kizsákmányolásának egyik eszköze, míg a kevésbé radikális feministák a háztartási munkában való helytállás kényszerítő erejét tekintik a nemi jellegű visszaélés megnyilvánulásának. Marxista szociológusok meglátása szerint a gazdasági jellegű kiszolgáltatottság okozza az elnyomást, és predesztinálja e jelenség fennmaradását a kapitalista rendszerben.

A magyar lakosság a háztartáson belüli munkamegosztás és szerepek vonatkozásában európai viszonylatban az egyik

legtradicionálisabb attitűdökkel rendelkező populáció (Takács, 2009; Paksi-Szalma-Sebők, 2009). Takács Judit kutatásai azt bizonyítják, hogy a „szívességtétel gazdaságtanának” elvei szerint a férfiak otthoni munkálatokba történő bekapcsolódása inkább besegítés jellegű, semmint a nőekkel való sorsközösség tudatos felvállalásának eredménye (Takács, 2009). E kutatás szerint hazánkban társadalmi szintű konszenzus övezi a tradicionális munkamegosztást, amelyben valamilyen szinten a nők is aktívan együttműködnek. A kutatásban vizsgáljuk, hogy házassági és élettársi kapcsolatban miként nyilvánul meg ez a fajta konszenzus, és – megléte esetén – miként járul hozzá felek összetartozásának érzéséhez.

A sikeres párkapcsolathoz Cseh-Szombathy László is nélkülözhetetlennek tartotta, hogy a társak képesek legyenek kommunikálni egymással, vagyis legyenek egymás iránt nyitottak, meg tudják osztani egymással az érzéseiket és gondolataikat, illetve tudjanak beszélni a megoldásra váró feladatokról. (Cseh-Szombathy, 1985) A kommunikációnak tulajdonított egyre nagyobb jelentőséget mutatja, hogy a családok stabilitása egyre inkább attól függ, hogy kapcsolatuknak milyen kommunikatív rendszere van, mivel a korábban érvényes normatív és célracionális szabályozású együttműködések helyett az érzelmek, szándékok és szükségletek közvetlen kommunikációban történő kifejeződése figyelhető meg (Somlai, 1986). De Graaf és Kalmijn arra is

rámutatott, hogy napjainkra a válás egyszerűen „megszokottabbá vált”, és hogy pusztán az érzelmi kérdések kapcsán kialakuló problémák elég indokot szolgáltathatnak ahhoz, hogy egy házasságot felbontsanak (De Graaf-Kalmijn, 2006). Fontos kérdés tehát, hogy a párkapcsolat mindennapjaiban milyen mértékben lesz hajlandó konfliktuskezelési technikákat alkalmazni az adott fél, mennyire lesz kitartó a bonyodalmak békés rendezésében, kitől fog tanácsot kérni, és mennyi időt fog rászánni arra, hogy problémáit a kapcsolat keretein belül rendezze.

A kutatásban megkülönböztetett figyelmet kap a kapcsolatok elpszichologizálódásának vizsgálata. E jelenség térnyerésére utal, hogy az elhidegülés, a kevés figyelem kapása, a beszélgetések elmaradása nagyobb súllyal esik számításba, amikor a válás mérlegeléséről van szó. De Graaf és Kalmijn kutatása (De Graaf-Kalmijn, 2006) arra is rámutatott, hogy napjainkra a válás egyszerűen „megszokottabbá vált”, és hogy pusztán az érzelmi kérdések kapcsán kialakuló problémák elég indokot szolgáltathatnak ahhoz, hogy egy házasságot felbontsanak. Mindazonáltal a korábban komolynak számító indokok, mint a hűtlenség vagy az erőszak, kevésbé fontosak most; bár az is igaz, hogy előbbi mindkét nem egyenlő fontossággal említette meg a vizsgálat során, szemben a többi tényezővel, amely nem mutatott ekkora kiegyensúlyozottságot a nemek körében.

A Hartmut Esser nevéhez kötődő, bizonyos tekintetben a szintén német Gestalt-pszichológiához közeli framing-elmélet érdekes gondolati háttérrel biztosítja a válások újraértelmezésének. A framing elmélet szerint a valóság, amely egyrészt adatokból, illetve azok konceptualizálásából és újraértelmezéséből alakul ki, nagymértékben függ attól, hogy milyen vonatkozási keretrendszerben tárgyaljuk és értelmezzük a világból származó információkat. A házasság esetében például egyáltalán nem közömbös, hogy a felek – vagy legalábbis egyik fél – milyen előzetes várakozásokkal, reményekkel és elhatározásokkal érkeznek a házasságba. A framing elméletet figyelembe vételével ugyanis azt valószínűsíthetjük, hogy amennyiben adott aktor személyes attitűdjei, értékei, esetleg szűkebb környezetének normarendszere elfogadóbb a válásokkal kapcsolatban, kapcsolati problémák felmerülésének esetén ez a fél nagyobb valószínűséggel fogja az exit pozíciót gyakorolni, vagyis válik el, mint egy olyan aktor, aki elkötelezetten vallja, hogy számára a házasság egy életre szóló kapcsolatot jelent, és ha lesznek is problémái, azt társával közösen fogja megoldani. (Esser, 1999)

De Graaf és Kalmijn kutatásának (De Graaf-Kalmijn, 2006) egy aspektusa is bizonyítékként szolgál az elmélet gyakorlati megvalósulására. Az iskolai végzettség és a válások összefüggését vizsgálva a szerzők idézik Manting eredményét, aki megállapította, hogy – hazánktól eltérő kultúrában

vizsgálódva – a magasabban képzettek nagyobb valószínűséggel választják az összeköltözést, mint a házasságot, illetve a magasan képzett, együttélő párok kisebb valószínűséggel házasodnak mégis össze, mint az alacsonyabban képzett, együttélő párok. A kutatók ugyanakkor azt is megfigyelték, hogy a magasan végzetek körében kisebb a válási hajlandóság, mint az alacsonyan végzetek körében. Ennek megfelelően valószínűsítik, hogy azok a magasan képzett párok, akik mégis a házasságot választják, egy kontraszelektált csoportot alkotnak, ahol olyan erők a konzervatív értékek, amelyek a házasságot mintegy megóvják attól, hogy probléma esetén a felek a válást, és nem a konfliktusok békés rendezését válasszák. Amennyiben elfogadjuk a megállapítás jogos, vagy legalábbis megfontolásra méltó voltát, látható, hogy egyáltalán nem mellékes, hogy előzetesen mit gondolnak a válásról a felek; vagyis úgy tűnik, már a házasság kezdetekor kódolva lehet a kapcsolatban az, hogy válással végződik-e, vagy sem.

A kutatók fenti, a kapcsolatok elpszichologizálódó természetére vonatkozó megfigyelését figyelembe véve nem tekinthetjük minden valóságálapot nélkülözőnek azt a felvetést, mely szerint adott esetben a felek olyan mentális igényekkel, érzelmi elvárásokkal érkeznek a házasságba, hogy azokat szinte lehetetlen teljesíteni. Eközben esetleg olyan kódokat fogalmazznak meg magukban, mely szerint a házasságnak

amúgy sem feltétlenül szükséges egy életen át tartani; a tágabb környezet esetleges elfogadóbb magatartása még megértéséről is biztosíthatja az adott szereplőt. Fontos kérdés, hogy ilyen esetben, a házasság mindennapjaiban milyen mértékben lesz hajlandó konfliktuskezelési technikákat alkalmazni az adott fél, mennyire lesz kitartó a bonyodalmak békés rendezésében, kitől fog tanácsot kérni, és mennyi időt fog rászánni arra, hogy problémáit a házasság keretein belül, és nem azon kívül rendezze.

A párokat nem célszerű társadalmi szövetükből kiragadva vizsgálni. Elizabeth Bott kutatásai szerint a sűrű kapcsolati hálóban élő párok esetleg alacsonyabb kohéziós szinten élnek, mint azok, akik kevesebb segítséget, támogatást kapnak, és így erősen össze kell tartaniuk annak érdekében, hogy életüket meg tudják szervezni (Bott, 1971). Az elemzésben tehát szükséges azt is feltárni, hogy azonosíthatók-e tipikus rokoni és baráti segítségnyújtási mintázatok az élettársak és a házastársak esetében, és ezek milyen hatást gyakorolnak a kapcsolati kohézióra.

Az adatok

Az elemzéshez döntően a KSH Népeségtudományi Intézete által vezetett, a demográfiai státuszváltások okait és következményeit kutató, „Életünk fordulópontjai” [DPA] elnevezésű felmérés 2002. évi (1. hullám) és 2005. évi (2. hullám) adatait használjuk. Az adatbázis kialakítói az interjúk elutasításának és meghiúsulásának a lehetőségével számolva előzetesen torzított, régióként, településnagyság-kategóriánként és életkori kategóriánként rétegzett többlépcsős mintát vettek 2002-ben. A mintavételi egység a személy, az alapsokaság az 1926. január 1-je és 1983. december 31-e között született magyar állampolgárok köre volt. A mintanagyság az első hullám esetében 16 394 fő volt, a második hullámra a meghiúsulás a minta 15 százalékát érintette. A vizsgált területek közötti összefüggések mélyebb feltárása érdekében a szerző mélyinterjúkat is készít. A vizsgálat alanyai 40 év alatti, kisgyermekes, budapesti nők, akiknek egy része házasságban, másik része pedig élettársi kapcsolatban él. Mivel a kvalitatív vizsgálat jelenleg is zajlik, e kutatási fázis részeredményeit parciálisan, alapvetően a kvantitatív eredmények megerősítésére használjuk fel ebben az elemzésben.

Empirikus eredmények

A kutatás során elsőként azt vizsgáltuk meg, hogy Magyarországon milyen vélekedések köthetők a sikeres párkapcsolathoz: vagyis arról kérdeztük a válaszadókat, hogy véleményük szerint min alapul a hosszabb távon is mindkét fél megelégedésére szolgáló kapcsolat. A megkérdezettek előre megadott lehetőségek közül választottak, véleményük kiértékeléséhez főkomponens elemzést alkalmaztunk.

Eredményeink igazolják a korábbi értékvizsgálatok tanulságait¹ és némiképpen a kapcsolatok elpszichologizálódásának tendenciáját hangsúlyozó vélekedéseket is. A legerősebb faktor (35%) az érzelmi harmóniával összefüggő itemeket fogja össze: a hűséget, a lojalitást, a szeretetet és a szerelmet, valamint az áldozatvállalást. A kapcsolati harmóniával összefüggő faktor (11%) az anyagiak, az intimitás, a közös ízlés és érdeklődés, illetve az egyéni célok megvalósításának lehetőségét képviseli. A kapcsolat kontinuitását biztosító tényezők faktora (8%) az őszinteség, a közös gyermek, és a jól vezetett háztartás változóit reprezentálja.

E vizsgálat alapján láthatóvá válik, hogy a megkérdezettek mentálisan mely fogalmakat, kívánatos

¹ Az MTA Értékszociológiai Műhelyében 1982-ben Rokeach-teszttel mutatták ki a személyes értékek (családi biztonság, belső harmónia, igazi szerelem), illetve ezzel együtt az anyagi jólét mint cél térnyerését (Füstös, 2002).

állapotokat kezelik összetartozó módon; vagyis elméletileg mire van szükségük ahhoz, hogy párkapcsolatukban boldog, teljes életet tudjanak élni. Egy korábbi kutatás (Szél, 2008) arra is rámutatott, hogy egyrészt a megkérdezettek saját magánéletükben is hasonló minták alapján értékelik partnerkapcsolatukat, másrészt pedig úgy tűnt, hogy meglehetősen elégedettek házasságukkal és élettársi kapcsolatukkal. Mindezek fényében kiemelt fontossággal bír a kérdésfelvetés: a mindennapi élet szintjén pontosan hogyan is működnek ezek a párkapcsolatok: mi az, ami kontinuitásuk alapját jelenti, illetve az általánosnak tűnő elégedettség ellenére miért emelkedik erősen a válások száma. A következőkben az összetartás, a kohézió egyes megnyilvánulásainak, vagyis a háztartási munka, a családon belüli kommunikáció, illetve a rokoni transzferekkel kapcsolatos egyes mintázatok bemutatása kerül előtérbe.

A családon belüli munka megosztása

A családok összetartásának egyik potenciális indikátora, hogy a felek miként osztják fel egymás között a háztartás működését lehetővé tevő munkálatok elvégzését. Ismeretes, hogy a tradicionális munkamegosztást alkalmazó családoknál a házimunkák elvégzésének túlnyomó többsége a nőt terheli; inkább csak azon feladatkörök ellátásában lehet a férfira

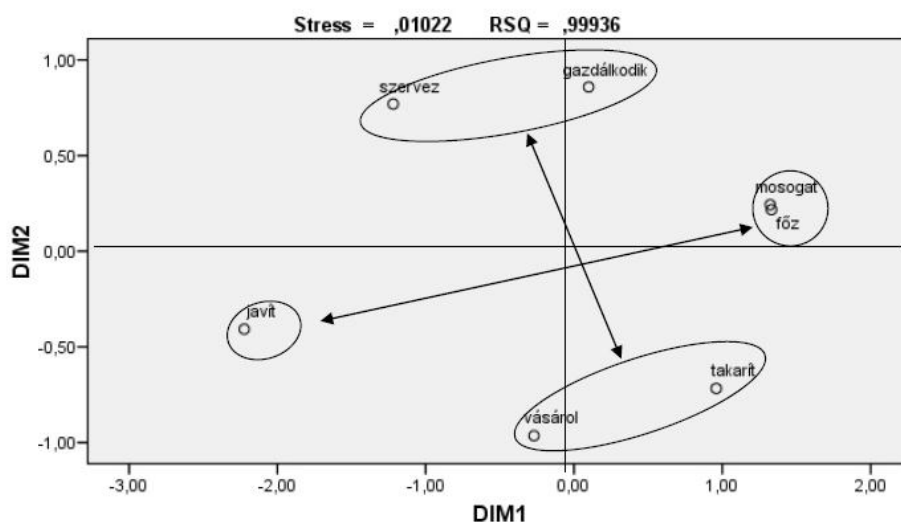
számítani, amelynél a nemek közti biológiai adottságok ezt kifejezetten indokoltá teszik (pl. ház körüli javítások elvégzése). Ennek ellenpólusa a szimmetrikus vagy modern munkamegosztás, amelyben a felek törekednek a házimunkák egyenlő, azaz mindkét felet egyenlő mértékben terhelő megosztására.

Elemzésünkben különféle háztartási tevékenységeknek nemek szerinti besorolásával kívántuk feltérképezni, hogy a mintában milyen munkamegosztási sajátosságokkal rendelkező csoportokat tudunk azonosítani. Az általunk vizsgált otthoni tevékenységek a következők: főzés, mosogatás, bevásárlás, takarítás, kisebb javítások a házban és a ház körül, a kiadások és bevételek figyelemmel követése, közös programok szervezése. Az elemzést elsőként korrelációs mátrixból kiinduló, sokdimenziós skálázással alátámasztott klaszterelemzési eljárással végeztük el.

Az MDS-modell szerint a felsorolt háztartási munkák elvégzésében a következő mintázatot találjuk (2. ábra).

2. ábra: Háztartási munkák elvégzése

MDS-modell

A modell illeszkedése elfogadható, benne a háztartási tevékenységek vizsgált köre megfelelő módon reprezentálva van. Látható, hogy a konyhai tevékenységek (mosogatás és főzés) szorosan feltételezik egymást, tehát a modell szerint várhatóan az főg elmosogatni, aki az ételt elkészítette. A közös programok szervezése és a család pénzügyeivel való gazdálkodás bizonyos mértékben introvertált, „elvonulást” feltételező munkának fogható fel; e tevékenységek a modellben is viszonylag közel kerültek egymáshoz. Mintegy ellenpontként viselkedve a modellben a vásárlás a térbeli eloszlás ellentétes pólusán rajzolódott ki. A bevásárlás a külvilággal való érintkezést feltételezi, így extrovertált tevékenységként is értelmezhető. A takarítás – legalábbis társaságban végezve –

szintén logikusan közeledhet a vásárláshoz a térben. A javítások elvégzése láthatóan elkülönül; a további elemzések fogják verifikálni, hogy vajon gender-típusú elkülönülés is tetten érhető-e mögötte. Az mindenesetre az előbbiek alapján feltételezhető, hogy az első dimenzióban egy férfi-női tengely értelmezhető, míg a második dimenzióban egyfajta extrovertált-introvertált munkajellem-tengely azonosítható.

Annak érdekében, hogy erőteljesebben láthatóvá váljanak a megkérdezettek háztartási munkával kapcsolatos mintázatai, klaszterelemzést végeztünk. A teljes, nőket és férfiakat egyaránt tartalmazó mintán K-means klaszterelemzéssel a következő eltérő sajátosságokat mutató csoportokat sikerült azonosítani (Függelék, 1. táblázat).²

Az elemzés négy eltérő sajátossággal jellemezhető klasztert hozott létre. Az első klaszter azokat a nőket tömöríti, akik gyakorlatilag minden háztartással kapcsolatos tevékenységet maguk végeznek. A megkérdezettek 12 százaléka, 1467 fő sorolható ebbe a csoportba. A második klaszterbe a „potyautasokat” sorolhatjuk: ők azok, akik a partnerre vagy harmadik személyre hárítják a feladat ellátását. A minta 14 százaléka, 1689 fő tartozik ebbe a csoportba. A harmadik klaszterbe azok a nők kerültek, akik maguk főznek,

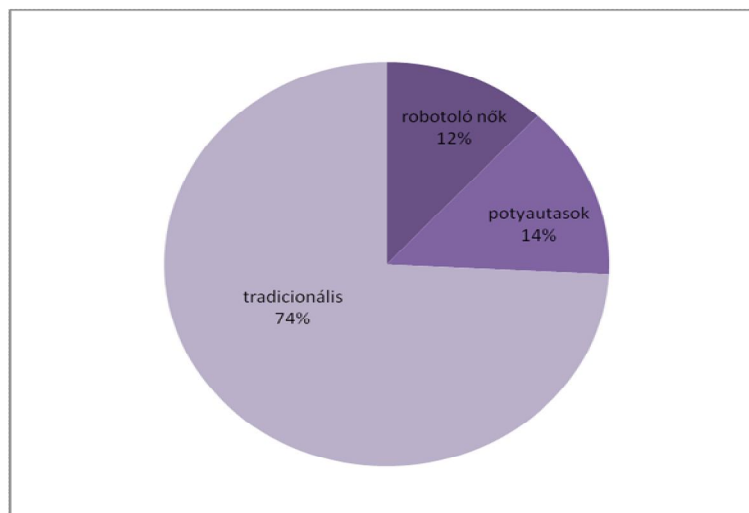
² A minta elemszáma 12510 fő, és az eljárás során a következő kódolást alkalmaztuk. 1, amennyiben maga a megkérdezett végzi az adott munkát. 2, amennyiben a megkérdezett és partnere közösen végzik az adott tevékenységet. 3, amennyiben döntően a megkérdezett partnere intézi a tevékenységet. 4, amennyiben harmadik fél számára delegálják az adott munkát.

mosogatnak, takarítanak, a vásárlásnál, a családon belüli pénzügyek intézésénél és a családi programok szervezésénél megjelenik a partner közreműködése, de csupán a ház körüli javítások elvégzése sorolható a partner feladatai közé. Ebből a klaszterből nem célszerű arra következtetni, hogy az ide sorolt háztartásoknál a párok közti szimmetrikus munkamegosztás válik megfigyelhetővé. Egyrészt ugyanis a napi rutint jelentő, a tevékenység végzésében kisebb élvezeti értékű, kevésbé megbecsült és kis szellemi hozzáadott értéket jelentő feladatok továbbra is a nő feladatai maradtak (főzés, mosogatás és takarítás), míg a partner a hatalmi helyzetet is feltételező gazdálkodásban és a közös programok kialakításában, valamint az egyre inkább a szórakoztatással összekapcsolódó vásárlással, illetve az alkalmanként jelentkező javításokkal van jelen a munkavégzés spektrumában. Mindezek alapján vállalható, hogy a harmadik klaszter, ahova a megkérdezettek 41 százaléka, 5147 fő tartozik, a tradicionális munkamegosztás jelenlétéről tesz tanúbizonyságot. A negyedik klaszter, ahova a megkérdezettek 34 százaléka, mintegy 4207 fő tartozik, igazából a harmadik klaszter tükörképét alkotja, csak éppen a férfiak szempontjából. A harmadik és a negyedik klaszter így összességében azokat a megkérdezett nőket és férfiakat öleli fel, akik tradicionális (de nem „robotoló”) háztartásokban élnek: összesen 9354 főről, a megkérdezettek 75 százalékáról van szó. Ez az elemzés (3. ábra) is igazolja a korábbi kutatások

eredményeit, melyek szerint Magyarország a családon belüli munkamegosztás vonatkozásában klasszikusan tradicionális országnak számít, ahol a nők napi szinten felelnek a háztartás működtetéséért, bár többségük bizonyos vonatkozásban számíthat a férfi partner hozzájárulására – ugyanakkor, mint láttuk, éles nemek szerinti elhatárolásban.

3. ábra: Háztartási munkák elvégzése

K-means klaszterelemzés, n=12510

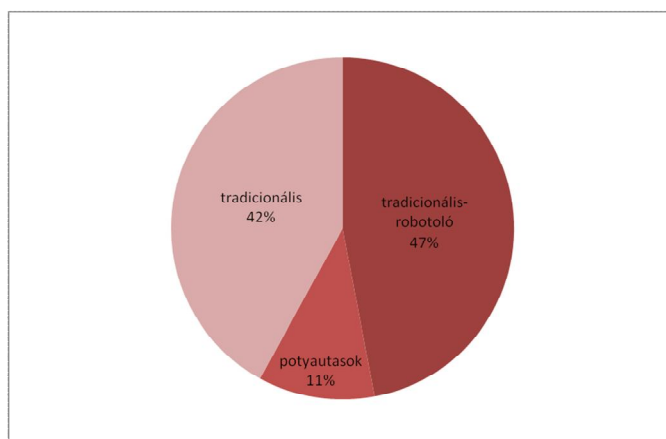

Amennyiben csak a nők megkérdezésével végezzük el a klaszterek szerinti szegmentálást, a fent vázolt kép megerősítést nyer (Függelék, 2. táblázat és 4. ábra). Az első klaszter a megkérdezettek 47 százalékát, 3243 főt tartalmaz: ide soroltuk azokat a nőket, akik – a ház körüli javítások elvégzésén kívül – mindent maguk csinálnak. A második klaszterben itt is jelen vannak a „potyautasok”, akik a partnerre vagy harmadik félre

hárítják a feladatok elvégzését. Itt a partner vásárol, takarít, szervez közös programokat és gazdálkodik a családi költségvetéssel, míg a főzés-mosogatás és a javítások elvégzése a párkapcsolaton kívüli szereplőre hárul. A nők 11 százaléka, 768 fő sorolható ebbe a csoportba. A harmadik klaszterben a korábbi terminológiában tradicionálisnak nevezett munkamegosztásban élő nők jelennek meg: ők főznek, mosogatnak, takarítanak, míg a vásárlás, a gazdálkodás és a közös programok szervezésének spektrumában megjelenik a partner, a ház körüli javítások elvégzése pedig a társ feladata. A megkérdezett nők 42 százaléka, 2872 fő tartozik ebbe a csoportba.

4. ábra: Háztartási munkák elvégzése

K-means klaszterelemzés, n=6883, nők

A fentiek alapján tehát úgy tűnik, hazánkban a nyugati szociológiában szimmetrikusnak nevezett munkamegosztás még nem terjedt el, a megkérdezettek tevékenységrendszer

erősen tradicionális, nemi alapon megosztott sajátosságokat mutat. A jelenleg is zajló interjúk tapasztalatai megerősítik ezt a képet: nem csak azok a nők, akik gyermeküket otthon gondozzák, hanem azok is, akik gyermekük gondozása mellett dolgoznak, vagy a munkapiacra már visszatértek, igyekeznek a háztartással kapcsolatos felelősséget felvállalni, a szerepvárásoknak eleget tenni. Igaz ez annak ellenére, hogy a releváns interjúk a legjobb anyagiak között élő (felső jövedelmi decilis), felsőfokú végzettséggel rendelkező döntően értelmiségi vagy menedzseri munkát ellátó, a fővárosban és zöld agglomerációjában élő rétegben készültek, ahol pedig a szimmetrikus megosztás csírái várhatóan elsőként bukkannának fel. Az interjúk nyomán megerősítés nyert az az eredmény is, hogy a férfiak a „szívességtétel gazdaságtana” elv mentén „segítenek be” a háztartási munkákba is: kérésre, rendszertelenül, és nem az egyéb tevékenységek (munka, szokásos szabadidős tevékenységek) rovására; ezzel szemben a nők általában a saját személyes idejükből, mintegy a szabadidő alternatívájaként végzik el a feladatokat. A megkérdezett nők (15 fő) közül senki sem nehezményezte ezt a rendszert, inkább szerencsésnek érezte magát azért, mert partnere „segítőkész”. Bár a mélyinterjúk tartalmi kiértékelése még zajlik, a részeredmények arra utalnak, hogy a női szerephez kötődő elvárások az elitek esetében is erősen integrált és nem külső kényszerítés formájában jelentkeznek.

Kommunikáció és vitakultúra a partnerkapcsolatban

A kapcsolatok elpszichologizálódásaként emlegetett jelenségkör plasztikus megragadására alkalmas a párok közti kommunikáció megfigyelése. A kommunikációs kultúra mérése lehetséges a felek nézeteltérések során tanúsított tipikus magatartásának vizsgálata révén. Az elemzés során a partnerek között az alábbi típusú reakciókat vizsgáljuk: (i) elkerülik a konfliktust (kitérés), vagy (ii) ugyan felvállalják a konfliktust, de ezt agresszív módon teszik (erőszak, verbális vagy fizikai), illetve (iii) kooperatív módon vesznek részt a konfliktus megoldásában (a téma higgadt megbeszélése). Az első lehetőségre példa a saját vélemény elhallgatása, a másodikra a sértődött hallgatás, a veszekedés vagy akár a tettlegesség; a konstruktív lehetőséget pedig a nézeteltérés nyugodt megbeszélése biztosítja. Elemzésünkben külön foglalkoztunk a végül elvált³, illetve a sértetlen párkapcsolatban maradtak fentiek szerinti kommunikációs sajátosságaival.

Láthatóvá vált, hogy a felbomlott kapcsolatokban már a válást megelőzően is felszínre kerültek a vitás kérdések elrendezésének destruktív módozatai: a sértődött hallgatás, a veszekedés, illetve a tettlegesség egyaránt magasabb arányban

³ Az elemzésben a nagyminta két hulláma között, vagyis 2002-ről 2005-re elvált párokat nevezzük elváltaknak. A követéses vizsgálat második hullámára is együtt maradt párokat nevezzük sértetlen kapcsolatban élőknek.

fordul elő a később elvált pároknál (Függelék, 3. táblázat). A konfliktusok nyugodt megbeszélése szignifikánsan gyakoribb az együtt is maradó pároknál, bár körükben a potenciális konfliktusok háritása is gyakoribb: körükben többen tartják meg maguknak a véleményüket, mint a végül külön utat választó párok esetében. A vitakultúrával kapcsolatos gondokat ugyanakkor az is jelzi, és egyben különös figyelmet érdemel az a tény, hogy a vélemény „megtartása”, vagyis a konfliktus elkerülése az ép kapcsolatokban gyakoribb; erre nyilván nem lenne szükség, ha egyenlőségen alapuló, mindkét fél számára megnyugtató biztonságot jelentő párkapcsolatokról lenne szó.

A DPA-adatbázison elvégzett elemzések arra utalnak, hogy hazánkban a párkapcsolatok kommunikációs szintje meglehetősen alacsony szintet képvisel és a vitakultúra fejletlensége, valamint a kapcsolatok törekenysége, vagyis a válaszok között szignifikáns összefüggés van. Mindezt megerősíti a T-próbával végzett vizsgálat, mely szerint azon párkapcsolatok, amelyek a vizsgálat két hulláma között válással végződtek, többségükben (52%) fejletlen vitakultúrával rendelkeztek; míg az együtt maradt pároknál ez az arány 45%.

Klaszterelemzéssel is megkíséreltünk homogén csoportokat létrehozni annak érdekében, hogy megismerjük: milyen témákon vitatkoznak rendszerint a megkérdezettek. Az elemzés szerint (Függelék, 4. táblázat) a megkérdezettek 4 százaléka (274 fő) nevezhető kifejezetten problémásnak –

esetükben számos probléma megvitatása veszekedésbe torkollik: anyagiak, szabadidő eltöltése, barátokkal való kapcsolattartás és alkoholfogyasztás képezi a konfliktusok tárgyát. A békésnek vallott kapcsolatban élő száma ismét igen magas, a megkérdezettek 73 százaléka (4759 fő) tartozik e klaszterbe. Az anyagi természetű problémákon vitatkoznak a válaszadók 11 százalékát teszik ki (703 fő); a megkérdezettek 12 százaléka (770 fő) pedig a gyermekneveléssel kapcsolatban kerül konfliktusba partnerével.

A megkérdezettek válaszait többféle klaszterstruktúrával vizsgálva figyelemre méltó volt, hogy a háztartáson belüli munkamegosztás és a gyermekvállalás kérdésköre, illetve a szülőkkel való viszony és a féltékenység egyik rendszerben sem bizonyult konfliktuspontnak.

Összességében tehát megállapítható, hogy a vitakultúra fejletlen mivolta több területen is tetten érhető: bár a kapcsolatok többsége békésnek vallott, a konfliktusok elkerülése természetes gyakorlatnak számít pont a sértetlen párkapcsolatban maradt felek esetén. Az otthoni munkák felosztásával kapcsolatban korábban elmondottakat ismét megerősíti, hogy a párok között az egyenlőtlen leosztás nem képezi vita témáját, mindkét fél számára elfogadott jelenségről van tehát szó.

Fontos kérdés, hogy a kohézió végső megszakadását, vagyis a válást milyen külső és belső mentális folyamatok

előzik meg, és ebben pontosan milyen szerepe van a kommunikációnak. Kiemelten lényegi kérdés, hogy vajon mennyire tekinthető végiggondolt, megfontolt döntésnek a kapcsolat jogi úton történő megszakításának elhatározása. Az elemzések alapján (Függelék, 5. táblázat) úgy tűnik, hogy a végül elvált megkérdezettek jelentős részének, mintegy 75 százalékának a válás megelőző évben nem merül fel a kapcsolat jogi úton történő megszakításának ötlete. Gondolatban 23 százalékot foglalkoztatott a kérdés, de komolyan csupán a végül elvált megkérdezettek 2 százaléka mérlegelte ezt a lehetőséget. A sértetlen párokban maradóknak 95 százaléka egyáltalán nem gondolt válásra, bár 5 százalékának azért megfordult a fejében ez a lehetőség.

Egyes interjúalanyok utaltak arra, hogy bár a válás mint döntés valóban hirtelen fogalmazódott meg a felekben, bizonyos jelek már jóval korábban tetten érhetőek voltak. A korai jelzések egy része a lelki állapotban manifesztálódott: a váláshoz vezető úton a megkérdezettek mentális jellemzői jelentősen változtak. Ezzel összefüggésben a kapcsolatok elpszichologizálódásának elméletének hazai érvényességét abban a kontextusban is érdemes megvizsgálni, hogy a végül elvált válaszadók mennyiben panaszkodtak kapcsolataik elhidegülésére, a lelki magányosságérzés kialakulására. Ennek indikátoraként öt, az elidegenedés állapotára jellemző érzéshez kapcsolódó válaszok klaszterelemzését végeztük el.

Elemzésünk során (Függelék, 6. táblázat) három, egymástól jól elhatárolható csoportot sikerült azonosítani. Az elemzés tehát azt mutatja, hogy kifejezetten elhidegültnek bizonyult a megkérdezettek 8 százaléka, „meg nem értett”-nek érezte magát 17 százalékuk, kapcsolatait terén elégedett volt a minta 75 százaléka.

Kérdés az, hogy ezek az arányok miként alakulnak a végül egymástól elválók, illetve a partnerükkel együtt maradók között. Az elemzések rámutattak (Függelék, 7. táblázat), hogy az elhidegültek körében fontolgatják legtöbben a válást, és a váláshoz közeli helyzetek is itt fordulnak elő a legnagyobb arányban. A meg nem értettek körében és az elégedettek között ugyanannyi, és összességében igen kis arányú a váláshoz közeli esetek előfordulása, de gondolati szinten az előbbiek láthatóan nagyobb arányban foglalkoznak a válással mint lehetőséggel (4 százalék szemben a 6.0 százalékkal). Az elemzések alapján tehát arra következtethetünk, hogy a kapcsolat lelki szintű megélése, és a tényleges válások között szignifikáns kapcsolat van: minél pozitívabban érzi magát az adott személy a kapcsolati körében, annál stabilabb a kapcsolat maga.

A válások konkrét előfordulását vizsgálva azt látjuk (Függelék, 8. táblázat), hogy a tényleges válás az elhidegült megkérdezettek esetén fordul elő leggyakrabban (9,7 százalék), szemben az elégedettek és a meg nem értettek körében ennek csaknem harmadát mértük (rendre 3,4 és 3,3 százalék).

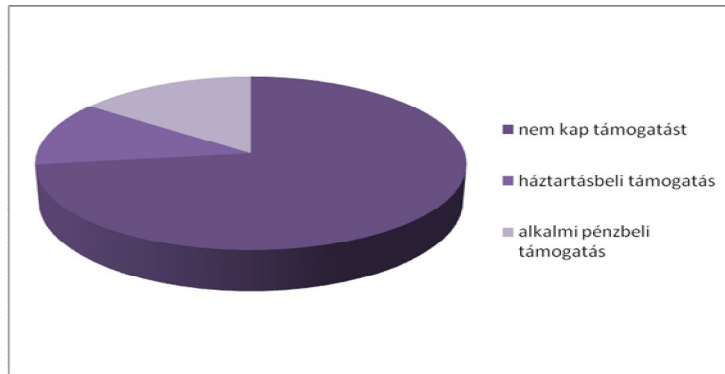
A családok közötti transzferek

Elizabeth Bott nyomán kutatásunkban arra a kérdésre is választ keresünk, hogy a családok, rokonok és közeli barátok egymás közötti segítségnyújtása erősíti vagy gyengíti-e a párkapcsolat összetartását. Logikus kérdés, hogy a támogatásnak milyen hatása van: megkönnyíti a felek életét és ezáltal elégedettségüket növeli, amelyet ők aztán egymás felé is megélnék, így a kapcsolat erősödik, vagy ellenkezőleg – a támogatás leszoktatja a feleket arról, hogy közös erővel keressenek megoldást a nehézségekre, és így végső soron a kapcsolat gyengülését okozza.

Kutatásunkban klaszterelemzéssel a családok közötti (rokonsági) segítségnyújtás jellegzetességeiben a következő homogén minták váltak felismerhetővé (9. táblázat). A megkérdezettek körét a házasok és az élettársi kapcsolatban élők alkották (n=10363 fő). A minta 73 százaléka (7533 fő) a megnevezettek közül egyetlen fajta segítségre sem számíthat. 12 százalékuk (1279 fő) a háztartási munkákban és a bevásárlásban kap segítséget, 15 százalékuk (1551 fő) pedig alkalmi pénzbeli támogatást élvezhet.

5. ábra: Háztartások közötti transzferek megoszlása

K-means klaszterelemzés, n=10363

Az elemzés tanulsága szerint szignifikáns kapcsolat áll fenn a kapott támogatások és a válás gondolatának felmerülése között (Függelék, 10. táblázat). Azok között figyelhető meg a legtöbb váláshoz közeli eset, illetve válással kapcsolatos gondolat, akik alkalmilag pénzbeli támogatást kapnak. Azon családok körében, akik nem kapnak támogatást, illetve háztartási jellegű támogatást kapnak, közel azonos mértékben figyelhető meg a válás gondolata, illetve annak eszkalálódása.

Annak érdekében, hogy jobban lássuk a családok hátterét, megvizsgáltuk a klaszterek legmagasabb iskolai végzettség szerinti jellegzetességeit (Függelék, 11. táblázat). Azt láthattuk, hogy azon családok körében, akiknél a legmagasabb arányban figyelhető meg az alkalmi pénzbeli támogatás transzfere, felülreprezentáltak a középfokú végzettségűek. A támogatást nem élvezők körében az alacsony képzettségűek túlsúlya látható;

az iskolai végzettség emelkedésével a támogatást nem kapók aránya csökken. Alkalmi pénzbeli támogatást a magasan képzettek körében mintegy kétszer annyian élveznek, mint az alacsonyán képzettek esetében. Kimutatható tehát, hogy az iskolázottabb rétegek körében kevesebben vannak semmilyen támogatást sem élvező csoportok, bár ez nem jelenti a konkrét támogatások gyakoriságának tényleges növekedését.

A támogatások mértéke és jellege, valamint a válások gyakorisága között szignifikáns kapcsolat figyelhető meg (Függelék, 12. táblázat). A támogatást nem kapó klaszter esetében látható a legkisebb válási gyakoriság, míg a legnagyobb az alkalmi pénzbeli támogatást élvezők körében mutatható ki. E jelenséget azonban inkább magyarázhatja az a tény, hogy támogatást nem kapók körében a legmagasabb az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők aránya, ahol a legkevesebb a házasságot kötők aránya, jelen elemzés szerint a válások száma is hasonlóan alacsonynak tűnik.

Az is megfigyelhető azonban, hogy az iskolai végzettség emelkedésével nő a házasságkötések és a válások száma (Függelék, 13. és 14. táblázat); az élettársi kapcsolatok hasonló irányú csökkenésének tendenciája ezen az adatbázison az alacsony esetszám miatt nem volt szignifikánsan kimutatható.

A kutatás jelen fázisában tehát arra következtethetünk, hogy hazánkban a botti hipotézisek egyértelműen nem igazolhatók. A jelenséget rétegek szerint vizsgálva az látható, hogy a magasan képzettek esetében, ahol több a házasságkötés és egyben a válás, a családon belüli támogatások valószínűleg segítik a párokat és erősítik a párkapcsolatokat; ezt a kvantitatív mérésen alapuló megfigyelést az interjúk is igazolják. Az alacsonyán képzett rétegek esetében úgy tűnik, inkább a házasságkötések alacsonyabb száma miatt kevesebb a válás, és nem kifejezetten a támogatások elmaradása okán fokozódó családi kohézió miatt.

Azt a tényt, hogy a botti hipotézis elfogadásával igen óvatosan kell bánnunk még az alacsonyabban iskolázott rétegek esetén is, a támogatások elérhetőségének és a fertilitásnak jelen esetben a további gyermekekre vonatkozó preferenciával való összevetése is megerősíti (Függelék, 15. táblázat). A támogatást nem kapó klaszter esetében a legalacsonyabb a további gyermeket kívánók aránya (32 százalék); ennél jóval magasabb az alkalmi pénzbeli támogatásra számítók körében (47,1 százalék), és még magasabb a háztartási jellegű segítségeket kapók körében (51,6 százalék).

Konklúziók

Az elemzés egyik meghatározó eredménye megerősíti, hogy Magyarország a párkapcsolatok több vonatkozásában erősen tradicionális helynek számít. A kurrens vizsgálatok szerint hazánkban a nők háromnegyede döntően maga felel a háztartás működéséért, és az elemzések tanulsága szerint e szerepet elfogadták, felülbírálni azt nem kívánják. A hagyományos felfogás dominanciája ezen túlmenően érvényes a materiális bázis, vagyis a megfelelő anyagi háttér fontosságának hangsúlyozására, illetve a kommunikáció terén megfigyelhető viszonylagos fejletlenség, passzivitás jelenlétére egyaránt. Az is láthatóvá vált, hogy az egymáshoz való pozitív érzelmi viszonyulás hiánya, vagyis a megértés, a türelem, az egymásra szánt idő megvonása kedvezőtlen belső lelkiállapotot hoz létre a felekben, amely az elmagányosodáson keresztül elősegíti a kapcsolat destabilizálódását. A családok közötti segítségnyújtás jelen kutatás alapján is jelen van a magyar társadalomban, de egyrészt ez nem univerzális jelenség, hanem elérhetőségében és összetevőiben egyaránt meglehetősen rétegspecifikusnak tűnik, másrészt önmagában feltehetően nem képes sem megóvni, sem bomlasztani a párkapcsolatokat. Létezése a népszaporulat szempontjából azonban meghatározónak tűnik: a párok életének megkönnyítésével, a

terhek átvállalásával a további gyermekek vállalását segíti, vagyis a fertilitásra van jótékony hatással. Jelen elemzés egy átfogó, a párcapcsolatok összetartását, kohézióját vizsgáló elemzés része. A jelenleg ismertetett, döntően kvantitatív eredmények a részterületek összefüggéseit mélységében feltáró kvalitatív vizsgálatokat és további komplex modellezési eljárásokat indokolnak. E kutatások jelenleg már zajlanak, és az itt ismertetett eredmények továbbvitelét és érvrendszerének finomítását egyaránt szolgálják.

Irodalom

Gary S. Becker: A Treatise on the Family. Cambridge, MA:

Harvard University Press, 1981

Elisabeth Bott: Family and Social Network. New York, Free

Press, 1971

Karen S. Cook, Richard M. Emerson, Mary R. Gillmore,

Toshio Yamagishi: The Distribution of Power in Exchange

Networks: Theory and Experimental Evidence. American

Journal of Sociology, Vol. 89, 1983, pp. 275-305.

Cseh-Szombathy László: A házastársi konfliktusok

szociológiája. Budapest: Gondolat Kiadó, 1985

Emile Durkheim.: Az öngyilkosság. Budapest: Osiris, 2003, p

Hartmut Esser: Soziologie: Spezielle Grundlagen. Frankfurt,

New York, Campus, 1999

Uriel G. Foa: Interpersonal and Economic Resources. Science,

Vol. 171., 1971, pp. 345-350.

Füstös, László: Kontinuitás és diszkontinuitás az

értékpreferenciákban. In: Füstös László-Guba László (szerk.):

Társadalmi regiszter 2002. Budapest, MTA PTI – MTA SZKI,

pp. 123-209.

Paul M. de Graaf, Matthijs Kalmijn: Divorce Motives in a

Period of Rising Divorce. Evidence from a Dutch Life-History

Survey. Journal of Family Issues, Vol. 27, No. 4. (April 2006),

pp. 483-505.

Mark Granovetter: Economic action and social structure: the problem of embeddedness. *The American Journal of Sociology*, Vol. 91., No. 3, 1985, pp. 481-510.

Edward J. Lawler, Jeongkoo Yoon: Commitment in Exchange Relations: Test of a Theory of Relational Cohesion. *American Sociological Review*, Vol. 61, No. 1. (Feb., 1996), pp. 89-108.

B. Markovsky, D. Willer, T. Patton: Power Relations in Exchange Networks. *American Sociological Review*, Vol. 53., 1988, pp. 220-236.

Paksi Veronika – Szalma Ivett – Sebők Csilla: párkapcsolatban élők háztartási munkamegosztásának főbb meghatározói, In: *Társadalmi regiszter 2008/2*, MTA-SZKI

John Skvoretz, David Willer: Exclusion and Power in Exchange Networks. *American Sociological Review*, Vol. 58., 1993, pp. 801-818.

Somlai Péter: *Konfliktus és megértés*. Budapest: Gondolat, 1986

Szél Bernadett: A hosszú távú párkapcsolati elköteleződések sikerességének mérése, In: *Statisztikai Szemle*, 2008/5, pp. 440-457.

Takács Judit: Férfiak és nők az otthoni munkamegosztás európai összehasonlításában, In: *Társadalmi regiszter 2008/2*, MTA-SZKI

I. Tallman, L. Gray, R. Leik: Decisions, Dependency, and Commitment: An Exchange Based Theory of Group

Development. In: *Advances in Group Processes*, Vol. 8., 1991,
eds: E. J. Lawler, B. Markovsky, C. Ridgeway, H. Walker.
Greenwich, CT, JAI Press, 1991, pp. 227-257.

Oliver E. Williamson: *The Economics of Organization: The
Transaction Cost Approach*. *American Journal of Sociology*,
Vol. 87, 1981, pp. 549-577.

Michael Young, Peter Willmott: *The Symmetrical Family*.
Pantheon Books, New York, 1973

Függelék

1. táblázat: Háztartási munkák elvégzése

K-means klaszterelemzés, klaszterközpontok, n=12510

	Klaszterek			
	Robotoló nők	Potyautasok	Tradicionalis nők	Tradicionalis férfiak
főz	1,24	3,73	1,22	2,89
mosogat	1,10	3,60	1,22	2,83
vásárol	1,13	3,69	1,65	2,27
takarít	1,15	3,39	1,40	2,67
javít	1,15	3,31	3,29	1,21
gazdálkodik	1,16	3,57	1,54	2,18
szervez	1,38	2,97	1,80	2,07

2. táblázat: Háztartási munkák elvégzése

K-means klaszterelemzés, klaszterközpontok, n=6883, nők

	Klaszterek		
	Tradicionalis-robotoló	Potyautasok	Tradicionalis
főz	1,11	3,76	1,32
mosogat	1,06	3,51	1,43
vásárol	1,11	3,40	2,16
takarít	1,05	2,84	1,77
javít	2,83	3,79	3,08
gazdálkodik	1,22	3,17	1,82
szervez	1,41	2,70	2,12

3. táblázat:

A konfliktusok rendezése végül elvált és sértetlen kötelékben élő párok esetében

Keresztábra-elemzés, n=7478, %

		VALAS		Összesen
		elvált/ külön él	együtt maradt	
Ha nézeteltérés van Önök között mi a legjellemzőbb	megtartja magának a véleményét	13,1	14,9	14,8
	nyugodtan megbeszélük a nézeteltérést	46,6	52,7	52,5
	valamelyikük sértődötten hallgat	23,2	19,5	19,7
	veszekednek, kiabálnak	13,4	8,8	9,0
	tettegességig fajul a dolog	1,0	,1	,1
	egyéb	2,0	1,5	1,5
	soha nincs nézeteltérés	,7	2,5	2,4
Összesen		100,0	100,0	100,0

p=0.000

4. táblázat: A vitatkozás oka

K-means klaszterelemzés, klaszterközpontok, n=6506

	Klaszterek			
	Békések	Konfliktusos kapcsolatok	Anyagi természetű ügyeken vitatkozóok	Gyermekneveléssel kapcsolatos ügyeken vitatkozóok
házimunka megosztása miatt	,03	,27	,13	,14
anyagi ügyek miatt	,00	,54	1,00	,34
szabadidő eltöltésén	,04	,56	,08	,10
barátokkal való kapcsolat miatt	,01	,89	,02	,03
szülőkkel való kapcsolat miatt	,03	,33	,08	,12
gyermeknevelés dolgában	,00	,34	,00	1,00
gyermekvállalás miatt	,01	,07	,02	,03
közös célok, tervek miatt	,01	,31	,10	,13
alkoholfogyasztás miatt	,02	,49	,15	,09
féltékenység miatt	,01	,38	,06	,06

5. táblázat: A válás gondolata és a válás

Keresztábra-elemzés, n=7487, %

		VALAS		Összesen
		elvált/ külön él	együtt maradt	
Elmúlt 1 évben felmerült-e a válás gondolata	nem merült fel	74,8	95,1	94,3
	gondolati szinten felmerült	23,2	4,7	5,4
	válásgyanús	2,0	,2	,3
Összesen		100,0	100,0	100,0

p=0.000

6. táblázat: Elmagányosodás

K-means klaszterelemzés, klaszterközpontok, n=16242

	Klaszterek		
	Elégedett	Meg nem értett	Elhidegült
Ön körül mindig van valaki	1	1	1
szükség esetén mindig támaszkodhat valakire	1	1	1
gyakran érzi úgy, senkit sem érdekel, amit mond	0	1	1
hiányzik az életéből a meghittség és a melegség	0	0	1
gyakran érzi magányosnak magát	0	0	1

7. táblázat: Elmagányosodás és a válás gondolata

Keresztábra-elemzés, n=10287, %

		elmúlt 1 évben felmerült-e a válás gondolata			Összesen
		nem merült fel	gondolati szinten felmerült	váláshoz közeli helyzet	
Elmagányosodás klaszterek	elégedett	95,9	4,0	,2	100,0
	meg nem értett	93,4	6,4	,2	100,0
	elhidegült	69,2	29,0	1,7	100,0
Összesen		93,2	6,5	,3	100,0

p=0.000

8. táblázat: Elmagányosodás és válás

Keresztábra-elemzés, n=7474, %

		VALAS		Összesen
		elvált/ külön él	együtt maradt	
Elmagányosodás klaszterek	elégedett	3,4	96,6	100,0
	meg nem értett	3,7	96,3	100,0
	elhidegült	9,7	90,3	100,0
Összesen		4,0	96,0	100,0

p=0.000

9. táblázat: Háztartások közötti transferek megoszlása

K-means klaszterelemzés, klaszterközpontok, n=10363

A támogatás jellege	Klaszterek		
	Nem kap támogatást	Háztartási jellegű támogatás	Alkalmi pénzbeli támogatás
rendszeres pénzbeli	0	0	0
alkalmi pénzbeli	0	0	1
nagyobb összegű egyszeri	0	0	0
háztartási munka	0	1	0
gyermekellátás	0	0	0
beteggondozás	0	0	0
bevásárlás	0	1	0
építkezés	0	0	0
javítás, szerelés	0	0	0
hivatalos ügyek	0	0	0
rendszeres ételmiszer	0	0	0
rendszeres egyéb	0	0	0

10. táblázat: A kapott támogatások és a válás gondolatának felmerülése

Keresztábra-elemzés, n=10363, %

		elmúlt 1 évben felmerült-e a válás gondolata			Összesen
		nem merült fel	gondolati szinten felmerült	válás közeli állapot	
Klaszterek	Nem kap támogatást	93,8	6,0	,3	100,0
	Háztartási jellegű támogatás	93,4	6,3	,2	100,0
	Alkalmi pénzbeli támogatás	90,2	9,3	,5	100,0
Összesen		93,2	6,5	,3	100,0

p=0.000

11. táblázat: A kapott támogatások és a legmagasabb iskolai végzettség összefüggése

Keresztábra-elemzés, n=10363, %

		Legmagasabb iskolai végzettség			Összesen
		Alapfok vagy kevesebb	Középfok és szakképzés	Felsőfok	
Klaszterek	Nem kap támogatást	78,0	71,0	69,8	72,7
	Háztartási jellegű támogatás	13,8	11,3	13,8	12,3
	Alkalmi pénzbeli támogatás	8,2	17,8	16,4	15,0
Összesen		100,0	100,0	100,0	100,0

p=0.000

12. táblázat: A kapott támogatások és a válasz

Keresztábra-elemzés, n=10363, %

		VALAS		Összesen
		elvált/ külön él	együtt maradt	
Klaszterek	Nem kap támogatást	3,5	96,5	100,0
	Háztartási jellegű támogatás	5,0	95,0	100,0
	Alkalmi pénzbeli támogatás	5,2	94,8	100,0
Összesen		4,0	96,0	100,0

p=0.009

13. táblázat: A legmagasabb iskolai végzettség és a házasságkötés

Keresztábra-elemzés, n=10363, %

		Nem házas	Házas	Összesen
Legmagasabb iskolai végzettség	Alapfok vagy kevesebb	46,7	53,3	100,0
	Középfok és szakképzés	45,6	54,4	100,0
	Felsőfok	35,1	64,9	100,0
Összesen		44,5	55,5	100,0

p=0.000

14. táblázat: A legmagasabb iskolai végzettség és a válás

Keresztábra-elemzés, n=10363, %

		VALAS		Összesen
		elvált/ külön él	együtt maradt	
Legmagasabb iskolai végzettség	Alapfok vagy kevesebb	2,7	97,3	100,0
	Középfok és szakképzés	4,3	95,7	100,0
	Felsőfok	5,0	95,0	100,0
Összesen		4,0	96,0	100,0

p=0.002

15. táblázat: A kapott támogatások és további gyermekek vállalása

Keresztábra-elemzés, n=10363, %

		További gyermekek kívánása		Összesen
		kíván még	nem kíván már	
Klaszterek	Nem kap támogatást	32,0	68,0	100,0
	Háztartási jellegű támogatás	51,6	48,4	100,0
	Alkalmi pénzbeli támogatás	47,1	52,9	100,0
Összesen		38,2	61,8	100,0

p=0.000